

Sosiaali- ja terveysministeriö
PL 33
00023 Valtioneuvosto
kirjaamo@stm.fi
jaana.huhta@stm.fi

Viite: Kuulemistilaisuus selvityshenkilön ehdotuksista vammaispalveluihin kohdistuvien säästöjen toteuttamiseksi 21.10.2016

Kehitysvammaliiton lausunto Vammaispalvelujen vaihtoehtoiset säästöt -selvitystyöstä

Kehitysvammaliitto ry kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta esittää näkemyksensä Vammaispalvelujen vaihtoehtoiset säästöt -selvitystyöstä.

Kehitysvammaliiton kohderyhmänä ovat kehitysvammaiset ihmiset ja muut oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikoinnissa tukea tarvitsevat ihmiset. Maassamme on noin 40 000 kehitysvammaista ja noin 65 000 puhevammaista henkilöä. Liitto edustaa 93 jäsenorganisaatiota – kuntayhtymiä, kuntia, seurakuntia, rekisteröityjä yhdistyksiä ja säätiöitä – sekä yksityisiä ihmisiä. Liiton jäsenet tekevät kehitys- ja puhevammatyötä tai toimivat muuten vammaisten henkilöiden hyväksi.

Liikkumisen tukeen liittyvät ehdotukset

Selvitysmies on tehnyt monipuolisia, vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta ja yksityisyyttä parantavia ehdotuksia liikkumisen tuesta. Varsinkin henkilökohtaisen budjetoinnin matkakukkaro-sovellus sekä liikkumistaidon ohjauksen laajentaminen koskemaan kaikkia kuljetuspalvelujen piirissä olevia vammaisia henkilöitä on kannatettavaa.

Matkakukkaro tarjoaa vammaiselle henkilölle mahdollisuuden järjestää itse kuljetuksensa ja mahdollinen saattajansa. Tuttu ja luotettava lähi-ihminen saattajana on monille vammaisille henkilöille toimivampi ratkaisu kuin "viran puolesta" saatetuksi tuleminen. Tämä on monille tärkeää erityisesti kommunikaation ja psykososiaalisen toimintakyvyn kannalta.

Liikkumistaidon ohjausta koskevassa ehdotuksessa on perustellusti huomioitu se, että vammaisen henkilön omaisten ohjaus voi hyödyttää koko perhettä. Myös leasing-autoa koskeva ehdotus on tärkeä varsinkin niiden perheiden kannalta, joissa on invataksia käyttävä lapsi: leasing-auto mahdollistaa koko perheen matkustamisen yhdessä.

Ehdotus kuljetuspalvelujen yhdistämisestä alueellisiin Kelan ylläpitämiin keskuksiin on myös kannatettava ja lisäänee kuljetuspalveluja käyttävien vammaisten ihmisten yhdenvertaisuutta, kun palvelun myöntämisen kriteerit ja toteutustavat määritellään valtakunnallisesti. Jos palvelua verrataan Kelan järjestämistä vastuulla olevaan tulkkauspalveluun, voidaan olettaa, että palvelusta tiedotta-

minen toteutetaan samansuuntaisesti kuin tulkkauspalveluiden osalta: monikanavaisesti selko- ja viittomakielellä. Kuten tulkkauspalveluiden tilauksessa, myös **kuljetuspalveluiden tilauksessa tulee voittaa nyt ongelmana olevat haasteet: miten vaikeasti puhevammaisen, luku- ja kirjoitustaidoton henkilö pystyy tilaamaan palvelun ja saamaan siitä vahvistuksen oikea-aikaisesti ja hänelle ymmärrettävässä muodossa.** Selvitysmiehen ehdottama kuljetuspalvelujen yhdistäminen alueellisiin Kelan keskuksiin edellyttää vielä jatkotyöstämistä osana sote-uudistuksen valmistelua.

Selvitysmiehen ehdotuksista puuttuu toimivien apuvälinepalveluiden merkitys liikkumisen tuessa. Ensisijaisesti on varmistettava, että henkilöllä on toimivat henkilökohtaiset liikkumisen apuvälineet sekä mahdollisuus liikkua esteettömästi niiden kanssa. **Liikkumisen apuvälineellä voi olla ratkaiseva merkitys siihen, tarvitseeko henkilö kuljetuspalveluita:** esimerkiksi sähkömopon aiempi kokoontaittumaton malli edellytti invataksin käyttöä, mutta nykyisin saatavilla olevan kokoontaittuvan sähkömopon voi pakata omaan autoon. Apuvälineratkaisut kehittyvät jatkuvasti. Erityisesti nyt kun apuvälinealan kehittäminen, koordinointi ja seuranta THL:n toimesta on lakkautettu, haasteena on, miten uudet apuvälineratkaisut tulevat huomioiduiksi ja käyttöön otetuiksi muun muassa liikkumisen tuessa.

Sote- ja maakuntauudistuksen ja vammaislaainsäädännön uudistuksen rajapintatarkastelussa on huomioitava, että mitä kauemmas erilaiset palvelut karkaavat asiakkaiden lähiympäristöstä, sitä enemmän tarvitaan panostusta liikkumisen tukeen ja/tai kuljetuspalveluihin. Siksi on välttämätöntä kehittää liikkuvia, ihmisten lähelle tuotavia palveluita sekä saavutettavia sähköisiä palveluita.

Lisäksi korostamme, että liikenne- ja viestintäministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön tiivis yhteistyö on välttämätöntä kehitettäessä esteetöntä joukkoliikennettä ja kutsu-/palveluliikennettä.

Henkilökohtaiseen apuun liittyvät ehdotukset

Kannatamme selvitysmiehen ehdotusta kuljetuspalveluihin liittyvästä asiointiavusta. Henkilökohtaisista avustajista on jo tällä hetkellä pulaa, ja taksinkuljettajan antama lyhytaikainen asiointiapu voi olla merkittävä helpotus monille vammaisille henkilöille.

Selvitysmies ehdottaa henkilökohtaisen avun keskusten perustamista jokaiseen maakuntaan, joko maakuntien sote-elimien yhteyteen tai erillisinä yksikköinä. Mahdollisten henkilökohtaisen avun keskusten tulee niveltä maakuntien alueellisiin sote-suunnitelmiin ja palvelurakenteisiin siten, että yksilöllinen, saavutettava ja joustava palvelu mahdollistuu organisaatiomallista riippumatta.

Lisäksi painotamme, että **vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden kannalta on välttämätöntä, että henkilökohtaiseen apuun ei liitetä ns. voimavararajasta.** Kehitysvammaisten ja autismin kirjon henkilöiden pääsy henkilökohtaisen avun piiriin on mahdollistettava riippumatta heidän kyvystään ilmaista omaa avun tarvettaan.

Hallinnon keventämiseen liittyvät ehdotukset

Selvitysmies ehdottaa perustellusti lääkärintodistusten vähentämistä keinona keventää vammaispalveluihin liittyvää hallintoa. Ehdotettu toimintakykytiedon tietomallin käyttöönotto voi myös osaltaan vähentää lääkärintodistusten toistuvaa tarvetta.

Selvitysmies ehdottaa palvelusuunnitelmien muuttamista sellaisiksi, että päätös palvelusta voidaan tehdä samanaikaisesti suunnitelman laatimisen yhteydessä. **Palvelusuunnitelma- ja päätösprosessia on järkevää joustavoittaa, mutta asiakastyön laatu ei saa tästä kärsiä.** Joillekin asiakkaille palvelusuunnittelun ja päätöksenteon yhdistäminen sopii hyvin, jotkut asiakkaat puolestaan tarvitsevat pidemmän suunnitteluprosessin ennen päätöksentekoa.

Kannatamme selvitysmiehen ehdotusta vammaispalvelu- ja kuntoutuspäätösten pitkäjännitteisyyden lisäämisestä siten, että päätökset tehdään toistaiseksi voimassa oleviksi, ellei ole erityistä syytä tehdä määräaikaista päätöstä. Tällöin muun muassa palvelujen kilpailutukset eivät enää aiheuttaisi toistuvasti määräaikaista ratkaisuja vammaisen henkilön tarvitseman elämänmittaisen avun järjestämiseen.

Selvitysmies ehdottaa asumispalveluyksiköissä tapahtuvan asukkaan asioiden kirjaamisen ja raportoinnin kieltämistä, ellei siihen ole erityisiä asiakkaan edun mukaisia perusteita. Näkemyksemme mukaan **kirjaamista ja raportointia voidaan huomattavasti vähentää niin asumispalveluissa kuin työ- ja päivätoiminnassa, mutta samalla tulee tarkentaa, mitä asioita on edelleen tarpeen kirjata ja raportoida.** Näitä ovat muun muassa asiakkaan yksilöllisten tavoitteiden toteutumisen sekä asiakkaan toimintakyvyssä tapahtuvien muutosten seuranta. **Kirjaamisen tulee tapahtua aina ensisijaisesti yhdessä asiakkaan kanssa.** Teknologian, kuten mobiililaitteiden ja -sovellusten hyödyntäminen helpottaa kirjaamista ja vähentää tarvetta työntekijöiden aikaa vievälle perinteiselle raportoinnille.

Hallinnon keventämistä koskevissa ehdotuksissa ei ole huomioitu säästövaikutuksia, joita on saavutettavissa parantamalla tiedon saavutettavuutta. Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen artikla 21 velvoittaa sopimuspuolia tarjoamaan suurelle yleisölle tarkoitettua tietoa vammaisille henkilöille oikea-aikaisesti ja ilman lisäkuluja sellaisessa saavutettavassa muodossa ja sellaista saavutettavaa teknologiaa käyttäen, jotka soveltuvat eri tavoin vammaisille henkilöille. Lisäksi Euroopan unionin tuore direktiivi velvoittaa varmistamaan julkisten verkkosivujen ja -palveluiden saavutettavuuden. **Kun asiakas saa palvelujensa suunnittelua, toteutusta ja seurantaa koskevan tiedon ja päätökset itselleen ymmärrettävässä muodossa, neuvonnan sekä etu- ja jälkikäteiseltä tarve vähenee.**

Ehdotuksia jatkotyöksi

Selvitysmies ehdottaa henkilökohtaisen budjetoinnin jatkokehittämistä matkakukkaroa ja henkilökohtaisen avun kukkaroa laajemmaksi järjestelmäksi. Kannatamme tätä lämpimästi. **Henkilökohtainen budjetointi mahdollistaa asiakkaan valinnanvapauden laajemmassa merkityksessä kuin vain palvelun tuottajan valintana ja on siksi muun muassa monille – mutta ei kaikille – vammaisille henkilöille potentiaalinen palvelujen järjestämisen muoto.** Asiakkaan valinnanvapautta kehitettäessä on selvitettävä ja määriteltävä huolellisesti henkilökohtaisen budjetoinnin rajapinnat esimerkiksi itsemääräämisoikeuden tukemiseen ja rajoittamiseen, päätöksenteon tukemiseen, subjektiivisiin oikeuksiin, asiakkaan oikeussuojaan ja asiakasmaksuihin. **Pidämme tärkeänä, että henkilökohtaisen budjetoinnin käytännön kokeiluja, kehittämistyötä ja tutkimuksellista seurantaa ja arviointia jatketaan.** Tähänastiset kokemukset palvelujen yksilöllisestä räätälöinnistä henkilökohtaisten budjettien avulla

ovat varsin myönteisiä mutta vielä rajallisia niin asiakasmäärän kuin soveltamisalan näkökulmasta.

Selvitysmies ehdottaa valmennuksen ja tuen sisällyttämistä uuteen vammais- palvelulakiin vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportin mukaisesti. **Pidämme erityisen tärkeänä, että valmennuksella ja tuella varmistetaan YK:n vammaissopimuksen 12 artiklan edellyttämä tuensaanti päätöksentekoon itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi.**

Edellä mainitsemamme teknologian monipuolisempi hyödyntäminen ja tiedon saavutettavuus tulee ottaa jatkotyössä huomioon myös säästövaikutuksia tuottavina asioina.

Asumispalvelujen oikea kohdentaminen tarpeisiin nähden tuo kustannussäästöjä. Näitä säästöjä aikaansaadaan monipuolistamalla asumisen vaihtoehtoja ja kehittämällä kotilähtöisiä palveluja. Jotta yhä useampi vammaisen henkilö voi tulevaisuudessa asua tukiasunnossa, kotiin saatavien palvelujen tulee kehittyä. Tämän tavoitteen vauhdittamiseksi **ehdotamme, että Suomeen luodaan kaikkia vammaisryhmiä koskeva tukiasumisen ohjelma.**

Lopuksi Vammaisten ihmisten syrjimättömyyden ja osallisuuden turvaavaa vammaislainsäädäntöä on kehitettävä vahvasti YK:n vammaissopimukseen perustuen. **Vammaislainsäädännön uudistaminen säästölähtöisesti on erittäin haastavaa.** Vammaispalvelujen kustannukset aiheutuvat avusta ja tuesta, jota ilman vammaisen henkilö ei pärjää jokapäiväisessä elämässään. Siksi säästö vammaispalveluissa aiheuttaa usein kustannuksia toisaalla tai vakavan hyvinvointivajeen vammaisen henkilön elämässä.

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on esittänyt (StVL 8/2016), että sosiaali- ja terveyspalvelulainsäädännön kehittämisessä on asiakaslähtöisyyden ja palvelujen laadun merkityksen painottamiseksi harkittava laatukriteerien sisällyttämistä lakeihin muun muassa vammaislainsäädäntöä uudistettaessa. **Pidämme valiokunnan näkemystä erityisen tärkeänä ja ehdotamme palvelujen laatukriteerien sisällyttämistä uudistettavaan vammaislainsäädäntöön.**

Kehitysvammaliitto on käytettävissä vammaislainsäädännön jatkokehittämisessä.

Helsingissä 4.11.2016

KEHITYSVAMMALIITTO RY.

Marianna Ohtonen
Toiminnanjohtaja

Susanna Hintsala
Kansalaisuusyksikön johtaja